

APROXIMACIÓ A LA PROBLEMÀTICA MIGRATÒRIA, SOCIAL I LABORAL DE LA POBLACIÓ MARROQUINA A BARCELONA

*Carme Arranz
Maria Roca
Àngels Roger*

Aquesta ponència és fruit d'un treball de recerca que hem dut a terme per a realitzar la tesina de final d'estudis de Sociologia a l'Icesb.

Afrontem un fet concret: la immigració marroquina a Barcelona. Fem una aproximació a la globalitat de la immigració marroquina a Espanya analitzant les causes d'aquesta i, a continuació, aprofundim en la seva problemàtica migratòria, social i laboral.

La metodologia emprada ha estat: anàlisi de fonts documentals, anàlisi de contingut de la premsa del país i observació directa per mitjà d'històries de casos i entrevistes amb profunditat, fetes als immigrants marroquins a Barcelona. Vint-i-dues entrevistes que ens han permès endinsar-nos i conèixer a fons la problemàtica d'aquesta població.

Aproximació numèrica

Parlar de xifres en descriure la immigració marroquina a Espanya és veritablement difícil, ja que ens manquen les xifres oficials i, quan les tenim, estan molt lluny de la realitat. Això és degut al fet que la situació dels treballadors marroquins a Espanya és, excepte en molt poques ocasions, il·legal. Aquesta il·legalitat, amb la consegüent clandestinitat que comporta, ens fa impossible de poder donar xifres exactes i comprovades.

El que és cert, i en això tots els documents estan d'acord, és la data de l'arribada massiva de marroquins a Espanya l'any 1967.

Pel que fa referència a les fonts, constatem, en primer lloc, que les dades oficials són molt poques i molt diferents entre si, comparades amb les no oficials. Les que estan més a prop de la realitat són les del Consell Provincial de Treballadors de Barcelona. Aquest organisme ens parla de 56.000 nord-africans que van entrar a Espanya per Algesires i 52.000 que ho van fer per Màlaga i Alacant. Pel que fa a l'any 1973, és també el Consell Provincial de Treballadors el que ens dona el nombre més elevat de nord-africans a Barcelona i comarques, 50.000, mentre el Cònsol del Marroc a Barcelona ens parla de 10.000 nord-africans a Barcelona i comarques i el Director General d'Ocupació del Ministeri de Treball de Barcelona parla només de 5.000 nord-africans.

Pel que fa a les dades no oficials, trobem tres documents base que serveixen de suport a la majoria dels articles de la premsa i revistes. Aquests documents són: l'Informe de la Comissió Diocesana de Migracions de Barcelona, el document sobre la situació dels treballadors nord-africans a Barcelona, publicat pel Secretariat Diocesà "Justícia i Pau" i l'informe redactat pels Directors dels Departaments per l'Exterior i l'Interior de la Comissió Episcopal de Migracions de Madrid, sobre la situació dels marroquins a Espanya.

Les altres fonts no oficials, són articles publicats a la premsa principalment de Barcelona

i Madrid. Els articulistes no sempre coincideixen en el nombre ni en el terme quan parlen dels immigrants. Així, trobem que el mateix diari dona xifres diferents en diversos articles.

Un altre aspecte que hem constatat, és que l'any 1973 té lloc una gran campanya de premsa a Barcelona derivada del document ja esmentat de la Comissió Diocesana de Migracions de Barcelona, publicat amb motiu del dia de les Migracions. A partir de 1975, ja no hem trobat publicades les dades oficials i els articles de la premsa disminueixen considerablement.

Malgrat la diversitat de les xifres, podem afirmar que el nombre de marroquins a Espanya ha estat molt elevat al llarg de la dècada del setanta. Algunes fonts ens donen xifres de 120.000 nord-africans a Espanya l'any 1978, 110.000 marroquins a Catalunya l'any 1973. Aquesta última xifra resulta molt elevada i només la trobem en un document, però no per ser elevada, està lluny de la realitat, ja que altres documents del mateix any ens parlen de 50.000, 60.000, i 70.000 nord-africans a Barcelona i comarques. Altres fonts donen xifres més baixes, les quals oscil·len entre 25.00 i 40.000 nord-africans a Barcelona i comarques.

Quant a les regions espanyoles que tenen més immigrants, trobem que el major nombre de nord-africans estan ubicats a Catalunya.

Respecte a l'evolució de la població marroquina a Espanya, és difícil determinar-la a partir de les dades que tenim. Pel que fa referència a Barcelona i comarques, els documents inicials ens parlen de 60.000 nord-africans l'any 1970. L'any 1972 les dades oscil·len entre 25.000 i 40.000, la qual cosa ens permet pensar en una disminució de la immigració nord-africana. Immigració, que torna a augmentar en arribar l'any 1973, durant el qual trobem xifres entre els 25.000 i els 70.000 nord-africans. Fins i tot es parla de 110.000 marroquins a Catalunya. I el mateix succeeix l'any 1974 en què les fonts ens donen quantitats tan diferents com 17.000, 50.000 i 80.000 marroquins.

A manera de síntesi podem dir que la immigració marroquina a Espanya malgrat que no poguem precisar en xifres exactes el seu volum ha estat i continua essent molt elevada.

Causes de la immigració marroquina a Espanya

Les causes que troben en el país d'origen, el Marroc, es poden reduir a una: *la pobresa*, amb tot allò que comporta. Els immigrants marroquins arriben al nostre país cercant el que els manca allí: feina. Actualment, el Marroc, no pot crear llocs de treball suficients per a tota la seva població activa, sobretot tenint en compte el fort augment demogràfic que el país experimenta.

La majoria d'aquests treballadors procedeixen de les zones rurals especialment del Nord, El Rif, una de les regions més pobres del Marroc. Per a molts d'ells no hi ha una altra opció que anar a Rabat o Casablanca, Meknès o Marràqueix on hi existeix ja una indústria, o bé emigrar a Europa. En els pobles hi romanen els vells. Es tracta de zones rurals on manquen llocs de treball, i on la gent no té el necessari per poder menjar. Els treballadors que no estan en atur, al Marroc cobraven 240 pessetes la setmana a començament dels anys setanta i únicament en l'època de la collita. No existeix cap sistema d'ajut a la família ni de tipus estatal, ni privat. Això crea greus problemes, sobretot tenint present, que les famílies marroquines són molt nombroses. L'immigrant ha d'alimentar, moltes vegades, la dona, els fills, els germans petits, els pares i en moltes ocasions també els sogres o la cunyada vídua amb els seus fills. Resulta un total de 15 o 20 persones que han restat al Marroc.

Finalment per a alguns d'aquests emigrants marroquins, el motiu d'haver de deixar llur país, ha estat la repressió política. Són refugiats polítics que han hagut de fugir pel fet que llur activitat política en el si d'alguns partits els havia compromès seriosament.

També en el nostre país existeixen o han existit unes causes que han fet possible la permanència d'aquests estrangers entre nosaltres.

A començament de la dècada dels anys setanta hom constata a Espanya i sobretot a Catalunya, una forta necessitat de mà d'obra. Una sèrie d'obres d'infraestructura, autopistes i carreteres entre altres, és posen en marxa i exigeixen gran quantitat de treballadors. Les empreses veuen en els immigrants marroquins la mà d'obra barata que necessiten. Són treballadors que accepten les feines que els espanyols rebutgen —peonatge a la construcció, escombriaires, miners—. El treballador espanyol s'estima més emigrar a Alemanya, on sap que trobarà un sou elevat, que no pas quedar-se a Espanya i realitzar feines poc higièniques o córrer el risc de feines perilloses. El treballador marroquí, mogut per la necessitat, exigeix molt menys. Es conforma amb un sou ínfim i no té cap més remei que acceptar unes mínimes condicions d'estabilitat en el treball. Per altra banda, la majoria està sense contracte de treball i la seva situació en el país és il·legal. No és d'estranyar que aquesta clandestinitat en la qual viuen, els impedeixi reivindicar millores salarials. Aquesta situació és aprofitada per empreses i pels prestadors.

L'any 1973, en la campanya de premsa ja esmentada, sobre la immigració marroquina a Espanya, alguns articles manifestaren llur preocupació per "l'explotació" que es donava entre els marroquins. Concretament, a Girona, la crisi de mà d'obra obligà a la contractació urgent de treballadors marroquins. Els sectors que més precisen personal són els de la construcció, agricultura i ramaderia.

Actualment la crisi econòmica i l'elevat índex d'atur que hi ha en el nostre país està afectant també els treballadors marroquins. Molts d'ells es veuen obligats a retornar al Marroc. Altres cerquen feines temporals, accepten qualsevol tipus de feina perquè saben que la situació que els espera al Marroc no serà millor que la d'aquí.

L'any 1967 que és quan es produeix l'entrada massiva de marroquins a Espanya, té lloc a Europa una forta crisi de la feina produïda per la recessió econòmica a tots els països de la CEE. Conseqüentment es prenen mesures restrictives en el terreny laboral. Molts treballadors marroquins es veuen obligats a abandonar els països de l'Europa comunitària i es refugien a Espanya amb l'esperança de poder tornar a França, Bèlgica o Alemanya. Però aquests països cancel·len els contractes de treball i tanquen llurs fronteres a l'entrada de nous emigrants. França rebutja tot aquell que, en arribar a la frontera, no presenta el Contracte de Treball. La majoria dels marroquins es troben en aquesta situació i no tenen altre recurs que romandre a Espanya.

Expulsions

Repetidament hem subratllat el fet de la clandestinitat o situació il·legal de la immensa majoria dels treballadors marroquins. Aquesta situació ha comportat i comporta amb molta freqüència, detencions que quasi sempre tenen per colofó l'ingrés a la presó. Però, a partir de setembre de l'any 1974, i potser com a reacció per la situació del Sahara i l'actitud marroquina envers els pescadors espanyols, els organismes oficials frenen la immigració marroquina i, el que és pitjor, inicien una sistemàtica expulsió de marroquins. La situació de por i d'angoixa que es crea entre els marroquins és desesperant.

Les xifres d'aquestes expulsions són difícils de precisar. Algunes fonts parlen d'uns 11.000 marroquins que havien estat repatriats per Algesires en un mes i mig. Un altre document ens diu que en el mateix període van ésser expulsats d'Espanya set-cents cinquanta-dos marroquins els quals havien sortit de la presó Model de Barcelona via Melilla i Ceuta. Hom els porta a la presó perquè no tenen la documentació tal com cal, ja que tot i que ells mateixos han intentat procurar-se-la no els ha estat facilitada ni per part del Consolat marroquí ni per part espanyola.

L'estat d'inseguretat que envolta els immigrants marroquins és fort i no presenta en aquests moments camins de solució, ans al contrari, es fa més angosiós cada dia.

Problemàtica migratòria, social i laboral

A mesura que aprofundim en l'anàlisi de la situació i problemàtica dels immigrants marroquins, ens adonem de la dificultat de comprendre molts aspectes de la seva vida. Aquesta dificultat ve donada bàsicament per la nostra mentalitat occidental. La nostra cultura, religió, costums i formes de vida són molt diferents de les seves. Això que en un principi sembla que no pot tenir massa importància, la té i molta a l'hora d'intentar captar aquesta realitat des d'una òptica el més propera possible de l'experiència de l'immigrant; som conscients que hi ha aspectes molt profunds i arrelats en la persona que suposen concepcions diferents de la vida i del món.

La cultura, religió i costums dels Marroc ens expliquen, sinó d'una manera exhaustiva sí en part, alguns dels fets que hem constatat en el nostre estudi, envers els immigrants marroquins a Barcelona.

La majoria d'aquests immigrants a Barcelona són *homes*. Són molt poques les dones que emigren. El fet que l'emigració masculina assoleixi xifres superiors a la de la dona, és freqüent gairebé en tots els processos d'emigració. Però l'escassa proporció que presenta l'emigració de la dona marroquina a Barcelona, creiem que també té una explicació molt concreta en les característiques culturals i religioses del Marroc. L'Alcorà mana que la dona resti a casa amb els pares si és soltera i amb els fills si és casada. És quasi impensable que emigri una dona soltera; que arribi a sortir del seu país, quan no se li permet gairebé sortir de casa seva. La religió islàmica és molt exigent en aquest aspecte. En el Marroc hi ha tot un sistema de restriccions pel que fa als desplaçaments de la dona. El fet de romandre recloses a casa és un senyal de distinció social. Aquest tancament dintre la llar, revesteix formes diferents al camp i a la ciutat. En els ambients rurals la dona ha de sortir de casa per fer algunes feines del camp. Moltes no surten ni tan sols per anar a veure els pares i molt poques van al mercat. Les dones es casen molt joves i en un percentatge molt elevat ho fan abans de la pubertat. Aquest matrimoni precoç està molt valoritzat pel fet que la joventut de la dona representa un valor en funció de la seva virginitat. La dona soltera viu sota una dependència absoluta del pare, el qual té, a més, tota la autoritat sobre els fills. És el pare qui prepara llur matrimoni. A més les dones es casen joves per poder tenir molts fills ja que la fertilitat és considerada com un regal d'Al·là. L'home és el responsable dels sosteniments econòmics de la família. Els papers de l'home i de la dona estan molt ben definits a l'Alcorà.

La majoria dels immigrants marroquins a Barcelona són *casats* i amb fills. També la religió ens explica aquest fet. En estudiar els costums i la religió musulmanes troben que aquesta valora positivament el fet de casar-se. La descendència dignifica l'home.

Remarquem també el fet que la religió islàmica accepta el repudi de la dona, si hi ha causes que ho justifiquin, i la poligàmia. El primer cas és bastant freqüent, sobretot en la situació de no tenir fills varons ja que sempre hom atribueix a la dona la causa de l'esterilitat. Pel que fa a la poligàmia, la llei islàmica permet el matrimoni amb diverses dones al mateix temps, però aquesta forma de poligàmia no és freqüent, per raó de la manca de mitjans econòmics per mantenir moltes dones. En canvi, sí que ho és la que podem anomenar poligàmia successiva, és a dir, quan l'home abandona o repudia la dona i sense divorciar-se es casa amb una altra. Això comporta que els homes tinguin molts fills i d'acord amb els costums religiosos imperants han d'ocupar-se de llur manteniment.

Un altre precepte de l'Alcorà que hem comprovat que practiquen els immigrants marroquins és el deure de l'*hospitalitat*. Malgrat que la seva situació econòmica i d'habitatge sigui molt precària sempre hi ha un lloc a la casa, a la pensió o a la barraca per a l'amic. La solidaritat està molt arrelada entre els marroquins. L'amistat entre ells, els porta a ajudar-se en tot el que calgui: diners, habitatge, menjar, etc. Hem pogut constatar que aquells marroquins que no han tingut problemes a la seva arribada ha estat perquè, entre altres coses, tenien amics aquí.

Quant a la *dimensió afectiva* dels immigrants, el fet que la majoria dels treballadors marroquins que hi ha a Barcelona tinguin la dona i els fills al Marroc, produeix en ells una manca molt gran d'afectivitat que no es pot suplir amb l'amistat dels companys. Aquest aspecte, de solitud, es va fent familiar a aquests immigrants ja que molts d'ells porten un llarg pelegrinatge migratori. Fa anys que han sortit de llur país i han recorregut diversos països europeus a la recerca sempre de la mateixa cosa: feina, diners. Molts pocs tenen amics autòctons però sí que tenen, com hem dit abans, amics marroquins.

Aquesta necessitat de comunicació, de trobar-se amb els seus, de poder expressar-se en llur llengua, fa que es reuneixin en els "seus" bars i en els centres d'acolliment. Els immigrants es troben en aquests llocs perquè la majoria se senten totalment desvinculats de la realitat cultural que els envolta. Aquest és un fet generalitzat en el món de la immigració, però està aguditzat quan les característiques cultural, ètniques i religioses del país d'origen i del país receptor són més diferents. En el cas que estudiem, les diferències de civilització són molt marcades i hi hem d'afegir també les diferències ètniques.

Tot aquest conjunt fa que les dificultats de comprensió, integració i convivència s'accentuin. Els Centres d'Acolliment juguen un paper important malgrat que siguin una minoria els marroquins que hi acudeixin. Els qui practiquen la religió islàmica troben en aquests centres un lloc, la mesquita, on pregar, unes activitats, lectures, música, pel·lícules i sobretot uns companys que els permet trobar quelcom del Marroc en una petita illa dins la gran ciutat.

Hem constatat que les diferències culturals, religioses i ètniques, són la causa d'uns trets que trobem en els immigrants marroquins a Barcelona, però si bé aquestes diferències són importants, no són les úniques que ells ens expliquen. El *fet econòmic* és essencial en moltes de les connotacions que presenta la immigració marroquina a Barcelona.

La necessitat econòmica ens explica que sigui l'home qui emigra. Ja hem vist que aquest és el responsable del sosteniment econòmic de la família, a vegades molt nombrosa, i, quan no troba el necessari per mantenir-la emigra deixant la dona i els fills al Marroc. Motius de tipus econòmics fan que molt pocs homes puguin portar aquí la família que quasi sempre resta al Marroc. El fet que sigui l'home el que iniciï l'emigració del propi país és comú en gairebé tots els immigrants que van a Europa però quan després d'un temps aconsegueixen establir-se, tant a nivell de feina com d'habitatge, molts porten amb ells la família. En el cas dels immigrants marroquins, aquesta estabilitat difícilment arriba, la qual cosa fa impensable de dur fins aquí la família.

Un dels problemes més greus de la majoria dels immigrants marroquins i que ha desencadenat molts d'altres és el fet de no tenir *legalitzada* llur situació aquí. L'any 1980 només 900 marroquins a Barcelona estaven en possessió del DNI i del passaport. Sense aquests documents no poden obtenir cap permís que els doni opció a establir-se al nostre país. El govern marroquí, malgrat l'enriquiment que li suposa l'emigració quant a entrades de divises, posa dificultats en l'obtenció del passaport i permisos per abandonar el país. Això dona peu que molts intermediaris aprofitin la situació i s'enriqueixin estafant els immigrants. El Consolat del Marroc a Barcelona posa també entrebancs per donar aquests documents. Per part de les autoritats espanyoles, llur actuació envers els immigrants marroquins és molt ambigua. Hom ha consentit d'una forma passiva la seva entrada però no s'ha facilitat en cap moment llur legalització. Si la situació de la majoria dels marroquins és il·legal, ens preguntem com és possible que hagin entrat a Espanya quantitats tan enormes d'emigrants del Marroc.

El nivell *sòcio-econòmic actual* de gairebé tots els treballadors marroquins és molt baix. La majoria dels treballadors immigrants es troben en una situació de subproletariat. No tenen, llevat de poques excepcions, contracte de treball ni afiliació a la Seguretat Social. Això els impedeix de tenir permís de treball-residència. Per a qualsevol treballador aquests aspectes legals són fonamentals, alhora que indispensables, per sentir-se mínimament segur

en el seu lloc de treball. La manca de contracte de treball aboca els marroquins a tot tipus d'acomiadament amb causes justificades o injustificades. Acomiadaments que acostumen a ser verbals perquè així no quedi constància d'aquest fet. Els prestadors i empresaris abusen d'aquesta situació.

L'afiliació dels treballadors a la Seguretat Social és avui dia una obligació de tot empresari. La manca d'aquesta afiliació deixa el treballador sense una sèrie de prestacions socials, avui considerades ja indispensables per a tothom. Els treballadors marroquins es troben sense cap protecció ni per a ells ni per a la seva família, si en tenen, en cas de malaltia, accident, invalidesa, atur, jubilació i altres.

Els sous dels marroquins són en general mínims. Hom no els abona les pagues extres, ni vacances, ni les hores treballades a més de les vuit reglamentàries. Podem afirmar que llur situació laboral està molt per sota de la majoria dels treballadors autòctons i es pot qualificar, en la majoria dels casos, com de subproletariat.

Quant a l'*habitatge* molts dels treballadors marroquins viuen al barri "xino" i al Casc Antic. Dos barris situats al cor de la ciutat. Dos barris carregats d'història i amb unes connotacions molt semblants. Barris de rellogats i de pensions barates, amb cases antigues i petites, cases sense els mínims serveis higiènics.

Tot el que hem dit respecte a la feina, l'habitatge, la situació il·legal de molts d'ells, els margina en una societat en la qual l'economia juga un paper tan important. L'analfabetisme i l'escassa formació de la majoria d'ells, producte del baix nivell socio-econòmic d'origen, els margina en una societat que valora la capacitat intel·lectual dels seus individus.

La situació dels immigrants als països capitalistes és mancada d'un sistema legislatiu que la reguli. La política d'emigració està determinada per les necessitats de mà d'obra de les empreses. És una política de col·locació que està determinada per si mateixa independentment d'altres factors, i això fa que els immigrants estiguin sotmesos a l'arbitrarietat dels qui els donen feina. Davant d'això, no és difícil comprendre que els treballadors estrangers estiguin marginats a tots els països. Hom els necessita econòmicament i per això se'ls accepta. No és estrany tampoc que en tots els països el permís de residència estigui condicionat a l'oferiment d'un lloc de treball.

Hem vist com molts dels immigrants marroquins han vingut a Espanya després d'haver treballat en altres països europeus. La marginació, per tant, ja l'han percebuda abans. D'alguna manera hi estan avesats. El rebuig junt amb la inseguretat que dona el trobar-se en un país que no és el propi, els torna molt desconfiats. Amb freqüència tenen por que hom els enganyi, que hom abusi d'ells o que algú se n'aprofiti per als seus interessos.

Tota aquesta situació de marginació provoca, en els marroquins, a més de la desconfiança, una actitud passiva. Són molt pocs els qui tenen esperit de lluita. La majoria es limiten a sobreviure. Accepten la seva situació aquí i quasi bé no es lamenten. Els problemes que més els preocupen són legalitzar llur situació i la feina.

La conseqüència lògica d'aquesta situació, pròpia del marginat, és que són molt pocs entre els marroquins de Barcelona els qui estan afiliats als sindicats. Lògicament són els més joves i amb un nivell d'estudis més alt els qui s'arriben a sindicar.

Concloem tot el que hem dit respecte a la marginació, constatant que aquesta ve donada bàsicament per les desigualtats de tipus econòmic. En un món capitalista el que més compta no són les diferències culturals, religioses ni tan sols ètniques. Un nivell econòmic elevat esborra moltes o gairebé totes les diferències. La marginació, la no integració bàsicament es produeix en el terreny de les desigualtats. El que passa és que quan el nivell econòmic és dèbil, les diferències ètniques i religioses queden al descobert i hom aprofita tot per tal de marginar aquell que posseeix menys.

El factor econòmic és el gran detonador, el que posa en marxa tot un procés de marginació, el que estableix, en el món actual, tota una jerarquia de valors en funció del poder econòmic.